

Elck zegg'het voorts

Nieuwpoortse archiefkrant

Verschijnt viermaandelijks - jaargang 12 - nr. 3 - november 2020

Editoriaal

Uit de bekende familie Deswarte van Nieuwpoort was er een eeuw geleden een opvallende politicus, die op de barricade stond voor de Vlaamse Zaak : Alberic Deswarte.

Onder de bescherming van invloedrijke Nieuwpoortse zakenlui functioneerde er nog een politicus, maar dan twee eeuwen geleden op regionaal vlak : Henri Vanderbeke.

Het bestuur van de stad Nieuwpoort tijdens de Tweede Wereldoorlog was er een met hindernissen. Zoals in veel andere aangrenzende gemeenten had de bezetter "een vinger in de pap".

Tussen de afbraak van de vierde beuk van de O.L.Vrouwekerk en de restauratie net vóór de verwoesting van de stad in 1914-1918, werd het gebouw duchtig onder handen genomen. We behandelen een hoofdstuk tussen 1834 en 1914. Een beschrijving van het interieur kon u lezen in onze vorige krant.

F. Lox herinnert ons aan de Vicomte de Nieuport.
De bibliografie over Nieuwpoort groeide weer aan.

G. Demerre

Wie graag deze archiefkrant digitaal wenst te ontvangen, kan dat als wij uw e-mail adres mogen gebruiken.

guidodemerre@gmail.be

friede.lox@telenet.be

Geschiedenis

ALBÉRIC DESWARTE OP DE BRES

Jacques Beun, schreef reeds een artikel in *Bachten de Kupe* in de 25e jaargang 1983 over de familie Deswarte te Nieuwpoort.

Eén van de zonen, van de meer bekende Pieter Deswarte, was Albéric, geboren te Nieuwpoort op 28 augustus 1875. Hij liep school in Nieuwpoort en zette zijn middelbare studies voort in het atheneum in Oostende. Aan de ULB (Vrije Universiteit Brussel) werd hij doctor in de rechten in 1898.

Hij trouwde met een Franssprekende Lea Bonneels en had een dochter en een zoon Willem. Zijn broer Honoré bleef – met onderbreking tijdens de oorlog – als nijveraars in Nieuwpoort zijn vader opvolgen.

Men zou denken: uit een liberaal nest voortkomend ... maar Albéric was een overtuigd flamingant en socialist ! Hij bewoog zich in kringen van C. Huysmans (soc) en F. Van Cauwelaert (kath) om het Vlaamse standpunt te verdedigen.

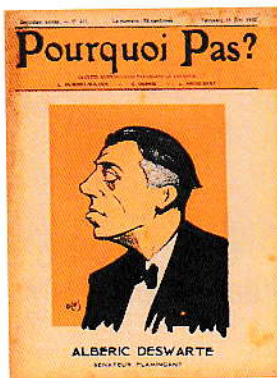
Dat laatste had hij toch van zijn vader, die als overtuigd liberaal evenwel ijverde voor het Nederlands (Vlaams) in Vlaanderen.

Vernederlandsing.

In de universiteit van Gent was men (sinds de onafhankelijkheid van België) voorzichtig begonnen in 1833 – à titre provisoire – om enkele vakken in het Nederlands te geven. Rector Kesteloot (° Nieuwpoort) had bij zijn aantreden opschudding veroorzaakt door zich in het Nederduyts uit te drukken. Dit werd wettelijk slechts vastgelegd in 1890. Aan de universiteit van Leuven startte dat eerst in 1895. Het was professor Mac Leod (Oostende) die een programma opstelde om geleidelijk de universiteit te vernederlandsen vanaf 1897. Lodewijk De Raet bewees, dat het véél te langzaam zou gaan zo, en hamerde in 1906 voor de volledige vernederlandsing, ook voor de technische faculteiten. Het episcopaat (o.l.v. kardinaal Mercier) had in 1911 te Mechelen nog zijn veto uitgesproken tégen die beweging.

Kapelaan Verschaeve ging dat jaar in Oostakker op een landdag meisjes en jonge vrouwen – die met z'n allen in Franstalige pensionaten waren opgevoed – bezweren hun moedertaal in eer te herstellen bij de opvoeding van hun kinderen.

In deze atmosfeer gaf Albéric Deswarte nog politiek gewicht aan dit streven. In 1905 was het eerste voorstel in het parlement gegaan ... en vanaf 1911 zetten enkele katholieken, liberalen en socialisten zich samen in voor de vernederlandsing van de universiteit. Vergeten we niet dat tot 1900 géén enkele socialist in de kamer van volksvertegenwoordigers zat vanuit Vlaanderen, wél reeds een 20-tal namens de Franstaligen.

“Flamandisation de l’Université de Gand. Réponse à Emile Vandervelde” in Le Peuple van 8 maart 1911 was een bijdrage van Albéric Deswarte.

De grote baas van de socialisten, kon zijn eigen Vlaamse kiezers niet te woord staan in hun taal, hij liet dat over aan Edward Anseele (Gent) ... en liet zichzelf verkiezen in Charleroi !

Federalisme.

Dit thema was bij de aanvang een intellectuelen-

aangelegenheid, en wél in Wallonië het eerst! Ph. Blommaert liet in 1832 iets doorklinken over volksbestaan en de magistraat J.C. Van Thielen waagde over een administratieve scheiding in België, in een voetnoot van een publicatie. Rector Vandekindere van de ULB pleitte in 1870 voor een bondstaat. In 1897 eiste A. Mockel in *‘Mercure de France’* de gelijkheidwet ... de Vlamingen ter hulp. De *‘Ligue Wallonne’* had vanaf 1897 de bestuurlijke scheiding als studieobject. De handhaving van de katholieken in Vlaanderen bij de verkiezingen in 1912 deden Jules Destrée in *‘Le Journal de Charleroi’* van 13 juni, zijn oproep formuleren voor een administratieve scheiding van Vlaanderen en Wallonië. Op 26 juni formuleerde de provincieraad van Luik hetzelfde, op 12 juli deed die van Henegouwen dit ook en in augustus publiceerde Destrée zijn *‘Lettre au roi’* met als ondertitel: sur la séparation de la Wallonie et de la Flandre.

Er was een hele reeks van aantijgingen ten aanzien Vlaanderen, die een bedreiging begonnen te vormen voor de Franstaligen (Wallonië) en Hippoliet Meert weerlegde die stellingen punt voor punt.

> *Deswarte en Meert waren perfect tweetalig en daar konden de Franstaligen niet tegenop. Pol de Mont, Leo Meert en Emiel Wilders wilden éérst eerherstel vooraleer van scheiding werd gesproken, maar Albéric Deswarte pikte in op de ideeën van zijn Waalse geestesgenoot Destrée.*

Stroomversnelling.

In-het-Frans opgeleide Vlaamse academici slaagden in de forcing om *‘het establishment’* te bewegen : de oorlog zou de initiatieven hopeloos uitsstellen.

In 1914 verscheen een oproep voor de bestuurlijke scheiding in *‘Hooger Leven’*, een katholiek en flamingant intellectuelenblad. Op 1 mei begon te Gent het studentenblad *‘De Bestuurlijke Scheiding’* onder de redactie van Antoon Thiry, Marcel Minnaert en Reimond Kimpe ...

Merkwaardig genoeg was er in het blad nog geen sprake van die *‘scheiding’*. In het najaar van het volgende jaar kwamen zij voor op de redactie van *‘De Vlaamsche Post’*, een activistisch blad te Gent met Leo Picard als hoofdredacteur.

Op een Guldensporenfeest te Antwerpen in 1913 koos Albéric Deswarte voor een federalisme naar Zwitsers model. Dit zou zijn houding verklaren in Nederland.

De Vlaamsche Stem.

Albéric Deswarte ging zich in Naarden vestigen toen de oorlog uitbrak. Zijn toeleveringsbedrijf voor zeeproductie deed hem veel geld verliezen.

Al heel vroeg verschenen bladen voor de gevluchte landgenoten in Frankrijk, Engeland en Nederland. Naast 'Het Belgisch Dagblad' en 'L'Echo Belge' uit Amsterdam zette Albéric Deswarte een ander geluid op: 'De Vlaamsche Stem'.

In Bussum had hij het blad als hoofdredacteur ten doop gehouden op 1 februari 1915. Het werd gedrukt over 4 bladzijden op de persen van 'Het Algemeen Handelsblad' in Amsterdam. De redacteurs waren aanvankelijk Cyriel Buysse, René De Clercq, André De Ridder en mr. Jan Eggen. De leuzen en de ondertitel typeren: *Algemeen Belgisch Dagblad – Een volk zal niet vergaan! – Eendracht maakt macht!*

Het blad was tégen het activisme, tégen het pan-germanisme en tegen de Belgische annexatiepolitiek.

-Het activisme, bedoelde dat Vlaanderen desnoods actief van de bezetter moest zien te verkrijgen, wat het binnen het Belgisch bestel niet kreeg.

-Dat ging hand in hand met het pan-germanisme, dat door de 'Politische Abteilung' van Brussel goed was voorbereid. Leo Picard van de Gentse Jong-Vlaamsche beweging was er aanvankelijk een voorbeeld van. Zijn blad 'De Vlaamsche Post' zou tussen 21 februari 1915 en 5 mei 1916 mét Duitse financiële steun werken en aanvankelijk vurig anti-belgisist schrijven.

-En de annexatie-fantasmen kwamen van o.m. Fernand Neuray, hoofdredacteur uit 'Le XXIème Siècle' dat in Parijs verscheen. België moest volgens hem ten nadele van Nederland en Luxemburg grondgebied opeisen nà de overwinning.

Gestook.

Koning Albert én de Belgische Regering hadden meteen bij het begin van de 'Grote Oorlog' met instemming van de politieke families een 'Godsvrede' afgesproken.

In Nederland echter nam Deswarte ook kennis van de 'pers-stekels' zoals van M. Maeterlinck (Le Figaro 2 dec. 1914) die in de Scala van Milaan verkondigde dat België de Latijnse beschaving had gered, en van G. Harry (Le Petit Journal 21 dec. 1914) die poneerde dat het Frans het bindmiddel tussen Vlamingen en Walen was.

In het nummer 'Koning Albert Nummer' van 'De Vlaamsche Stem' van 8 april 1915 trok mr. Eggen de registers open:

"Het is het voorrecht der vorsten aan de misken-de volkeren gerechtigheid te doen wedervaren. Sire, geef de Vlamingen hun volle recht, dat het onderwijs, van hoog tot laag, het leger, het gerecht, de administratie, de financiën, de spoorwegen, de marine, enz... kortom alle delen van het staatsorganisme in Vlaanderen Vlaams weze ... de Vlamingen vertrouwen op Uwer Majesteits gerechtigheid."

Klachten van Vlamingen in het Belgisch Leger bleken reeds uit het oorlogsdagboek van C. Verschaeve in januari 1915, de aantekeningen van M. Belpaire in maart 1915, briefwisseling van de Broqueville in mei 1915 ... en dan kwam de uitspraak van Neuray in 'Le XXIème Siècle' van 12 april 1915, dat de Vlamingen verraders waren en vermomde Duitsers.

In ieder geval werd de polemiek in 'De Vlaamsche Stem' van Deswarte opengetrokken in juni en juli 1915.

Polemiek.

Albéric Deswarte diende 'De Vlaamsche Post' van antwoord, want L. Picard werd op missie gestuurd vanuit Gent om in Nederland met actieve Vlamingen contact te nemen. Op 25 januari bracht hij verslag uit en stelde dat slechts een tweetal: Albéric Deswarte en Ferdinand Brulez voor hun (activistische) krant en actie goed gestemd waren. In een vergadering van 29 april 1915 stelt Domela Nieuwenhuis (ps. Jan Derk) dat zijn zoon berichtte hoe Albéric zou gezegd hebben: *"Als Duitsland wint, redden uw vader en zijn vrienden Vlaanderen van verbastering, ondergang en verduitsing. Als Duitsland verliest, springen wij op de voorgrond, wij hebben ons niet gecompromitteerd. Ik heb alle sympathie voor uw vader en de Gentenaars, maar wij moeten in beide gevallen bereid zijn."*

Op 23 mei schreef Albéric zijn federalistische ideeën uit in 'De Stem' waarbij slechts voor een bestuurlijke scheiding van een werkelijke auto-

nomie kon sprake zijn. Op 19 juni antwoordde hij op pamfletten van wat hij heet 'Wallonizanten' nl. *"beijveraars eener naasting bij Frankrijk...omdat zij in hun geest zo perfect overeenkomen met de jongste uitlatingen van een Gerard Harry, een Roland de Marès, of ... om de voornaamste hunner te noemen – een Maurice Maeterlinck..."*

Toch dacht Albéric dat deze pamfletten een streek van de Duitsers waren ! Op diezelfde dag laat Picard in Gent weten dat Albéric niet té vast in zijn Belgische schoenen stond en dat Antoon Jacobs hoofdredacteur van 'De Stem' zou worden.

Voelde Albéric de hete adem ?

In ieder geval zat het slecht met de financiën van de krant. Van regeringszijde werd een journalist, du Catillon, betaald. Er volgde steun vanuit Nederland, maar de voornaamste geldschieter was Frederik Gerretson (ps. Gerten Gossaert), een duidelijk activistisch element ! Vanaf 23 juni zou het blad slechts 6 maal per week verschijnen op 2 blz.

Op 28, 29 en 30 juni kwam Albéric scherp uit de hoek. Hij wees de 'Godsvrede' in bedekte termen af en stelde dat de Belgische zwakheid gelegen was in het feit van een unitaristisch centralisatiestelsel, dat al dadelijk na 1830 een uitroeistelsel van het Vlaamse wezen had opgezet. De enige oplossing was een zelfbestuur. *"Het doel is hier, ver van te scheiden, Wallonië en Vlaanderen in een Belgisch federatief staatsverband steviger te verenigen, bij een wederkerig toegezegde vrijheid en gelijkheid in alles waar het gaat om economische voordelen, politieke belangen, internationale aangelegenheden."*

En nu barstte de bom !

Vanaf nu kwamen de openlijke aanvallen op de Vlaamse Beweging : Charles Bernard in 'L'Echo Belge' van 26 juni en 1 juli 1915. In het eerste artikel ging het vooral tegen de in België verblijvende flaminganten die *"annexatie bij Duitsland wensten, omdat hun Germaanse broeders hun gemakkelijker zullen toelaten de Vlaamse taal te spreken..."* Deze uitgeweken Vlamingen beweren (sic) dat ze niets met de vijand te maken hebben, maar voortdurend stellen ze Vlaamse eisen en brengen daardoor het vaderland in gevaar. *"Ces maniaques se demandent comment on retirera aux deux cents milles Flamands de culture française le droit d'élever leurs enfants en français, à l'heure même ou sept millions et demi de Belges sont menacés de perdre leur nationalité."* Op 1 juli werd 'De Vlaamsche Stem' geviseerd. Op 29 juni had minister Pouillet, die in Den Haag verbleef, een brief gestuurd aan beide kranten, om de polemiek te staken.

Op dezelfde 1 juli begon Antoon Jacob in te pik-

ken op wat Deswarte had geschreven... dat het niet alléén voor de Vlamingen plicht was, om zich over de toekomst uit te spreken...maar ook voor de regering: *"Een herstel van België, op de oude grondslag – de verdrukking van de nationaliteit van de Vlamingen – is onmogelijk."*

Wending.

Diezelfde dag kwamen Frans Van Cauwelaert, Arthur Buysse en Julius Hoste met Albéric Deswarte – apart en zonder onderlinge voorkennis – in contact. Er werd een vergadering belegd op 4 juli in Amsterdam. Hier zouden de twee strekkingen uit elkaar gaan, later zouden ze heten 'de maximalisten en de minimalisten', nu zou men kunnen zeggen 'de radicalen en de realisten'.

Frans Van Cauwelaert verwachtte de onvoorwaardelijke 'vaderlandsliefde', Antoon Jacob voer uit tégen het Belgische regime en zowel René De Clercq als Maurits Jossen waren niet akkoord met Van Cauwelaert. Julius Hoste stelde een 'Manifest' voor met als redactie : Buysse, Hoste, Deswarte en Van Cauwelaer. De onvoorwaardelijk-loyalen hadden het gehaald. Onmiddellijk gingen Jacob en De Clercq naar een andere vergadering – toevallig op dezelfde dag belegd – met op de agenda : de kwestie van 'De Vlaamsche Stem' waarvan de meerderheid van de aandelen in hun fractie waren. Gerretsen, Hoste, Rietjens en Cantillon waren daar ook.

Bussum telegram.

In het 11-juli-nummer van 'De Stem' wendde Van Cauwelaert zich tot de koning: *"Wij hopen, Sire, dat het Vlaams bloed en ons lijden niet onvruchtbaar zullen geweest zijn voor de toekomst. Wij hopen dat ... alle regeringspersonen en vertegenwoordigers van openbare besturen tot het inzicht zullen (worden) gebracht, dat Vlaanderen recht heeft op een volledig eerherstel, recht op volkomen gelijkheid, recht op zijn evenredig aandeel in de stofelijke en geestelijke goederen van de Belgische Staat, en tot het levendig besef dat buiten een eerlijk doorgevoerde rechtsgelijkheid geen België op de duur bestaanbaar is."* Hij wees ook op *"het bloedige, neen, het hemeltergende onrecht"* t.a.v. Vlaamse soldaten door nederlandsonkundige oversten aangedaan. Voorwaar, twee jaar later zou de 'Open Brief' van de Frontbeweging gelijkluidend zijn (Alveringem).

Deswarte en De Clercq stuurden na het Gulden-sporenfeest te Bussum (1915) een huldetelegram aan de koning ...waarin op hem vertrouwd werd

om "het zelfstandige Vlaanderen in het onafhankelijk België te waarborgen". Er volgde geen direct antwoord, want de koning zou zeer boos geworden zijn. De redacteurs stuurden daarop naar De Panne een Franse versie van de tekst. Daarop liet de koning zijn secretaris J. Ingenbleek een tekst opstellen, waarin de prioriteit van 's lands bevrijding boven alles stond.

Op 16 juli werd in Den Haag vergaderd over de tekst van het 'Manifest' geredigeerd door Frans Van Cauwelaert. Men stelde dat de Vlaamse Beweging moest streven naar een gelijkberechtiging zonder afbreuk te doen aan de staatkundige eenheid van België. Zij hoopten in het 'Manifest' dat de regering, de koning én de Walen tot het inzicht zouden gegroeid zijn bij de bevrijding, dat het onontbeerlijk was, dat aan het Vlaamse Volk volledig recht werd gedaan. Jacob en De Clercq weigerden te ondertekenen. Op vraag van Deswarte aan Van Cauwelaert of dit 'Manifest' insloot dat na de oorlog niet zou mogen geijverd worden voor federalisme, antwoordde die negatief, waarop Albéric Deswarte wél ondertekende met de anderen. Op dat ogenblik was Deswarte niet meer leidinggevend in 'De Stem'. Hij had bij Gerretson een overeenkomst ondertekend, waarbij Jacob en de Clercq hun vrije zeg hadden voor een paar kolommen per dag. Er mochten géén aanvallen gericht worden aan 'Vlaamse groepen' m.a.w. de pan-germanisten van Jong-Vlaanderen ... Tot in Le Havre (regeringszetel) was de 'verglijding' van 'De Stem' opgevallen. Van Cauwelaert, Hoste en Camille Huysmans hadden weinig moeite om Deswarte ervan te overtuigen dat hij in een valstrik was gelopen. In een artikel van 30 juli verklaarde Deswarte omwille van de 'Godsvrede' het debat over federalisme en de vernederlandsing van de Gentse universiteit te staken. De ideologische worsteling van Deswarte had een maand geduurd. Er stond de loyalisten één van de drie mogelijkheden te doen: a) het blad staken, b) het blad overnemen zonder Gerretson-Jacob-De Clercq, of c) eruit gaan en het blad bestrijden.

Op 18 augustus gingen Deswarte, Buysse, De Ridder, Opdebeeck, De Groeve, du Catillon en Wittemans eruit.

Zijn afscheidsbrief werd niet opgenomen in 'De Stem', maar wél in 'Vrij België' van 27 augustus 1915. Deswarte stelde nuchter vast dat de scheiding in de redactie te wijten was aan de al dan niet onvoorwaardelijke trouw aan België in zijn strijd tegen Duitsland. Frans Van Cauwelaert vroeg expliciet aan minister Pouillet op te houden met kritiek op Albéric Deswarte en Stijn Streuvels. Van Cauwelaert en Albéric Deswarte spraken blijkbaar dezelfde taal, allebei juristen.

[Stijn Streuvels (Frank Lateur) had in zijn artikelen volgens sommigen wat té sympathiek geschreven over zijn ervaringen tijdens de bezetting ...]

Epiloog.

De strekking van 'De Stem' werd heviger. Het blad werd verboden aan 't IJzerfront en zelfs door de Duitse autoriteiten in bezet België. Anti-Duitse artikelen en gedichten van De Clercq waren daar de aanleiding toe. Wegens geldgebrek (in augustus 1915 was de oplage nog 3 000) stopte het blad op 1 februari 1916.

In beide gevallen hebben de onzekere oorlogsomstandigheden, ook materieel en familiaal, zowel Van Cauwelaert als Deswarte doen kiezen voor een verzekerde 'Belgisch' politieke toekomst i.p.v. op de barricaden te staan. In het katholieke Vlaanderen werd dat Van Cauwelaert aangerekend en Deswarte profiteerde van het élan van de socialisten met het 'uitgebreid' stemrecht (1919). De eerste werd naast volksvertegenwoordiger ook burgemeester van Antwerpen, de tweede senator en advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel. België vergaf beiden hun 'wilde jaren'.

red. G. Demerre

Bronnen:

Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, 1975.
Werken en artikelen van L. Schepens, L. Wils, M. Claeys-Haegedoren, D. Vansina, L. Willequet, T. Luykx, M. Ruys.

Dit artikel verscheen nagenoeg helemaal in Bachten de Kupe, 1986, jg. 28, nr. 1, p. 12-21.

HENRI-AUGUST VANDERBEKE Nieuwpoort 1796-1853

naar een kandidatuur-verhandeling* van S. Vincke 1987, UGent*.

Hij was eerste schepen in 1830 onder burgemeesters Frans de Brauwere en Basiel Dekeuwer en werd politiecommissaris voor 1833-1837 (officieu).

> de officiële instelling van een commissaris gekeurde slechts met het KB 06-03-1868

Eerst werd hij lid van de Provinciale Staten 1836-1946 en nadien burgemeester van Nieuwpoort 1838-1853.

Zijn vader Henricus-Ludovicus was een handelaar en reder, geboren in Ramskapelle en zijn moeder Marie-Joanna Van Deventer was geboren in

Diksmuide. Grootvader -materneel Henricus was een stoffenhandelaar geboren in Nijmegen (Nederlandse Republiek) en stierf in Nieuwpoort in 1792.

De ouders vestigden zich in de Oostendestraat nr. 2 waar moeder een kruidenierszaak opende.

Henri trouwde in 1819 met Marie Duvernay die in Nieuwpoort was geboren. Haar vader Martialis was een Parijzenaar die getrouwd was geweest met Maria-Catharine Heddebaut uit Elverdinge. Het koppel vestigde zich op het Marktplein. Als getuigen traden op: de twee schepenen van Nieuwpoort F. Van Baeckel en F. Anchelis, verder een oom Petrus Vanderbeke en Philippus Vignendare beiden kooplui.

Toen Henri's vader in 1820 overleed, verhuisde het koppel naar de Marktstraat nr. 47. Drie kinderen waren vroeg overleden. In 1825 werd hij Kaaimester en in 1829 stierf zijn moeder. Zijn jongere broer Pieter kwam bij hen inwonen.

Zijn eerste vrouw overleed in 1841. De weduwnaar was intussen provincieraadslid en burgemeester in Nieuwpoort. Hij hertrouwde in 1842 met Sophie Dorothea Houtsaeger : net ook weduwe, maar met twee dochters. Die kwamen inwonen in de Marktstraat nr. 47.

Als getuigen traden op : Rénatus Devry, arrondissementcommissaris van Veurne, Ludovicus Meynne raadslid, J. Baptist Rybens schepenen en Joseph Houtsager ongetrouwde broer van de weduwe.

Ludovicus François Meynne 1820-1867

Kort na de geboorte van een dochter, Louise Vanderbeke, sterft de moeder in 1844.

Vrij kort daarop trouwde Vanderbeke een derde keer, nu met iemand uit Westende: Marie Therese Vanhoutte, want in 1845 wordt een dochter geboren.

De getuigen bij dit derde huwelijk waren : Pieter Loppens sr winkelier en schoonbroer van de bruidegom, Pieter Loppens jr horlogemaker zoon van de vorige, David en Johannes Vanhoutte beiden broers van de bruid.

De ouders van de Vanhouttes waren grondeigenaars.

Als Henri Vanderbeke sterft in 1853, wordt de aangifte gedaan door Pieter sr en Pieter jr Loppens tegenover dr. Pierre Lefèvre als hoofd van de burgerlijke stand. Diezelfde Lefèvre was een liberaal concurrent voor de zetel in de provincieraad en was intussen schepenen en dd. burgemeester geworden uiteindelijk tijdens de ziekte van Vanderbeke.

Katholiek

Aanvankelijk nam de invloedrijke familie Meynne blijkbaar de jonge Vanderbeke als reder onder de arm. Het stadsbestuur (de Brauwere ?) had de jaarwedde van de Kaaimester verminderd van 141 tot 62 gulden per jaar, waarop Cornelius Meynne, zoals was verwacht, ontslag nam. Er was maar één kandidaat en dus werd Vanderbeke aangeduid.

Hij werkte zich in de kijker door te proberen het poortgeld af te schaffen. Onder de Oostenrijkers was dat reeds gratis, maar de Fransen hadden het weer ingevoerd. Na sluitingsuur moest men 4,5 ct betalen om nog binnen te mogen. Vanderbeke kreeg dat op 2 ct [een sang].

In 1830 koos de bevolking hem bij de drie bevelhebbers van de burgerwacht.

Politiek tekenden zich in het begin nog geen scherpe tegenstellingen af, wel de wrijvingen tussen de twee families : de Brauwere en Meynne. De eerste een dynastie van juristen en burgemeesters en de tweede een dynastie van reders en handelaars.

Vanderbeke werd als katholiek gedoogd met steun van de Meynnes. Hij was eigenlijk een politicus van 2e orde.

Bij de oprichting van de Speciale Commissie der Nationale Visschery in 1838 werd hij voorzitter. Hij was ook voorzitter van het Bureel van Weldadigheid en van de Burgerlijke Godshuizen. Hij werd een graag geziene figuur van het gewone volk.

Toen de tegenstelling, zowel provinciaal en nationaal, liberaal en katholiek zich begon af te tekenen ... deed hij voor de provinciale verkiezingen even beroep op Mgr. Boussen. De nieuwe bisschop van Brugge, geboren in Veurne, liet zich soms verleiden tot een aanbeveling ... Er zijn twee brieven teruggevonden gericht aan de monseigneur (D. Vandepitte).

14 mei 1838 "...en me présentant votre puissant ap-

pui pour soutenir ma candidature dans l'élection..."

In de gemeenteraad zaten in 1839 acht katholieken en slechts drie liberalen. Er moesten voor de provincie in Nieuwpoort 67 kiezers overtuigd worden. Vanderbeke had de clerus aan zijn kant.

[Pastoor August Jooris, onderpastoors Frans De Roo en Joannes Messely]

23 mei 1842 *"Daerom durfde ik de ... vrijheid nemen om Monseigneur te smeeken om zijne belofte, vermelded in zijn brief van den 4 Maert laestleden ten uytvoere te brengen ..."*

Er was nog een tweede brief: *"Neme de vrijheid u ter kennis te brengen dat Basile Dekeuwer, gewezen schepen en grooten tegenstreever der goeden ... hem op den rang steld (sic) om mijnen aanstaende verkiezingen te betwisten ..."*

Tot 1846 bleef hij namens het kanton Nieuwpoort zetelen te Brugge.

Zijn liberale concurrent was aannemer Dekeuwer voor die post, maar het bisdom (en de clerus) steunde J.B. de Grave van Stuivekenskerke voortaan, tegen de liberale kandidaat in!

Toch is het nodig om er op te wijzen dat inmengingen inzake de politiek vanwege Mgr. Boussen zeer schaars zijn (L. Schepens).

Vanderbeke was intussen bestuurder geworden van de Noordwatering Veurne (samen met de Grave!) en steunde de Koninklijke Maatschappij van Rethorica ... die later een liberale signatuur kreeg.

De liberale krant *"De Bode der stad en haven Nieuwpoort"* was in 1848 schamper bij een vraag van een lezer, of *"ongeneesbaere lichaemsgebreken den loop der stadszaeken"* hindert. *"Ja, wanneer de stad een ruim tijd zonder gemeenteraad is !"*

Aldus kon de katholiek Vanderbeke zijn ambt als burgemeester uitzitten tot 1853, terwijl de liberale schepen dr. Lefèvre reeds de touwtjes in handen kreeg.

Daarvoor moesten slechts 197 kiezers op gemeentelijk niveau overtuigd geraken.

Bezit

Zijn erfenisaangifte wordt gedaan in het Nederlands door zijn derde vrouw Maria Theresia Vanhoutte en Désiré Bril, testamentuitvoerder. De aangifte beloopt 44 890 fr. en vermeldt 8ha6282 (volgens het

kadaster echter 18ha4792) land in Oostduinkerke, St.-Pieterskapelle, Bootshoeke, St.-Joris en Mannekensvere en een huis in Nieuwpoort.

De erfgenamen zijn de derde vrouw en twee dochters. Zijn zoon was op minderjarige leeftijd reeds overleden. Er was een huwelijkscontract opgesteld in 1844.

Maria Vanhoutte erfde de helft en mocht 25% van de overige helft opeisen.

(hier staan de waarden aangegeven voor 50%)

Er was een huis te Nieuwpoort met 8,42 a met geschatte waarde 2776 fr.

In Oostduinkerke 3ha0670 gebruikt door Louis Dejaeger en 1ha94 gebruikt door A. Verhaeghe voor totaal van 7694,55 fr.

Sint-Pieterskapelle 1ha7720 waarde 1829,90 fr.

Bootshoeke 1ha7090 waarde 2282 fr.

Sint-Joris 1ha4720 + 1ha1260 + 2ha1530 gebruikt door Gherry , 97a gebruikt door P. Kesfler , 1ha6010 gebruikt door H. Vandewaeter : totaal waarde 17 116,75 fr.

Mannekensvere 1ha0220 + 1ha5630 gebruikt door J. Vanhoutte, waarde 7140,15 fr.

Er waren ook schulden gemaakt. Er was een stuk grond gekocht in 1851 met nog een vordering van 2250 fr. Ze waren nog bij Pieter Bekaert 7000 fr. schuldig waarbij de weide van 3ha0670 uit Oostduinkerke als hypotheek diende.

De notaris kwam op 33 090 fr. (helft !) om nog te verdelen. Dus nog 8 273 fr. bovenop het deel van de vrouw en 24 817 fr. voor de twee kinderen.

1000 fr. van toen zou nu 4588 euro waard zijn.

De helft van de erfenis zou dus nu ong. 151 846 euro waard zijn geweest.

* Men noemt dat nu een "paper"

red. G. Demerre

D.Vandepitte, De liberale partij in vijf steden van de Westhoek (Ieper, Diksmuide, Veurne, Nieuwpoort, Poperinge) 1830-1848, Gent, RUG lic. eindverhandeling, 1971.

L. Schepens, De provincieraad van West-Vlaanderen 1836-1921, Tielt, 1976.

S. Vincke, Biografie van Henricus Augustus Vanderbeke (1796-1853), RUG verhandeling, 1987.

VVF, afdeling Westkust vzw, 't Zit in de familie, 2010.

Stadsbestuur tijdens de bezetting

Burgemeester Egide Deeren stelde zich in 1938 niet meer kandidaat.

De katholieken behaalden 5 zetels (Maurice Braet 467 st. Oscar Sabbe 268 st. Valère Steyaert 415 st. August Dubuy 388 st. en Jules Huyghebaert 449 st. ; Gemeentebelangen 3 zetels (Dr. André Vandamme 673 st. Floribert Gheeraert 324 st. Marcel Phillipart 284 st.) ; Liberalen 2 zetels (Louis Houvenaghel 340 st. en Edward Symons 315 st.) en Socialisten 1 zetel (Cyriel Gaelens).

De 36 jarige geneesheer André Vandamme legde de eed af als burgemeester op 27 mei 1939.

Reeds op 26 augustus 1941 meldde de Feldkommandantur 578 aan de gouverneur a.i. dat "*burgemeester Vandamme zowel politiek als karakterieel niet gunstig beoordeeld*" werd.

De burgemeester werd op 8 november 1941 door de Feldgendarmarie ondervraagd, nadat hij het hoofd van de stedelijke ravitailleringdienst, Jerome Desplenter, voor drie maanden had geschorst. Hij had deze tuchtmaatregel genomen nadat betrokkene verzuimd had hem te verwittigen vooraleer hij zes van zijn ondergeschikten bij de Duitsers had aangeklaagd wegens het kopiëren van Duitsvijandige vlugschriften op de schrijfmachine tijdens de diensturen.

Op 25 november 1941 erkende Kriegsverwaltungsrat Lehman van de Kreiskommandantur Ypern dat Desplenter aldus een fout had begaan: "*anderzijds diende er echter rekening mee te worden gehouden dat door de aangifte van het diensthoofd de Duitsvijandige ingesteldheid van de desbetreffende bedienden eigenlijk was kunnen vastgesteld worden.*" In dit opzicht achtte de Kreiskommandantur de t.o.v. Desplenter uitgesproken tuchtstraf veel te zwaar. Aangezien betrokkene inmiddels sinds meer dan een maand uit zijn ambt geschorst was, verwachtte de Kreiskommandantur de onmiddellijke opheffing van de straf en de wederindienstneming van Des-

plenter ten laatste tegen 1 december 1941. Indien de burgemeester aan dit verzoek geen gevolg zou geven, zou de Kreiskommandantur hieruit haar besluiten trekken en de vereiste maatregelen treffen aangaande zijn huidig ambt.

De Oberfeldkommandantur 570 ontsloeg burgemeester Vandamme, krachtens de verordening van 18 juli 1940, uit zijn ambt op 20 februari 1942.

Na betichting (op 30 augustus 1941) van ambtsverlating en ondanks een brief van Romsée (op 23 september 1941) aan de gouverneur a.i. werd het ontslag door de secretaris-generaal bekrachtigd op 12 maart 1942. In die brief had Romsée nochtans te kennen gegeven dat hij, "*overeenkomstig de aanbeveling van de Commissie van advies, van oordeel was dat er geen voldoende gronden voorhanden waren om tuchtmaatregelen te treffen wegens postverlating.*"

Deze laatste had evenwel reeds op 8 december 1941 in een '*persoonlijke brief*' aan de gouverneur a.i. "*in aansluiting op zijn vertrouwelijk schrijven van 4 oktober 1941*" zijn principiële steun verleend aan de kandidatuur van Remi Warreyn* voor de plaats van burgemeester in Nieuwpoort.

"*Belanghebbende zal echter slechts in aanmerking kunnen komen na drie maand domicilie*", zo preciseerde hij. Bulckaert noteerde in zijn randschrift de opmerking "*Niet te doen!*"

De gouverneur a.i. stelde hierop de 56-jarige Jozef Hoedt, doctor in de veeartsenijkunde als burgemeester voor, buiten de raad. In zijn advies dd. 1 april 1942 gaf hij te kennen dat hij "*onder de gemeenteraadsleden geen geschikte kandidaat gevonden*" had en betrokkene bereid was die functie van gemeentelijk vleeskeurder onvergolden waar te nemen "*zodat er geen onverenigbaarheid met het burgemeesterlijk ambt bestaat.*"

De inmiddels grondig aangepaste Bestendige Deputatie had op 20 maart 1942 reeds gunstig advies verstrekt nopens de benoeming van een burgemeester buiten de raad in Nieuwpoort .

Daarmee was de zaak echter helemaal nog niet rond. Op 23 maart 1942 liet de dd. gouv. aan Jozef Hoedt weten dat de onverenigbaarheid tussen het burgemeesterschap en het ambt van gemeentelijk vleeskeurder (art. 67, 6° van de gemeentewet) geenszins werd opgeheven door KB dd. 29 oktober 1937 en 14 mei 1938 inzake vleeskeuringen. "*Deze laatste mogen niet meer geïnd worden, indien zij niet besteed worden voor het uitbetalen van een vergelding aan de vleeskeurder. Hieruit volgt dat het ambt onverenigbaar wordt met het mandaat van burgemeester (Wetg. Kamer- vra-*

gen en antwoorden 10 november 1938). *De enige oplossing zou zijn, dat u het ambt van vleeskeurder kosteloos zou uitoefenen . Vanzelfsprekend zou met dit feit rekening gehouden worden bij de vaststelling van de burgemeesterswedde,*" aldus Bulckaert.

De kabinetchef van de gouverneur a.i. bracht op 21 mei 1942 veearts Hoedt evenwel ervan op de hoogte dat de secretaris-generaal niet meer bereid was inzake weddeverhogingen een 'nieuwe uitzondering' toe te staan voor Nieuwpoort.

"De secretaris-generaal zou wel kunnen akkoord gaan met een wedde van 25 000 fr. Hij zou u eerst laten benoemen met de gewone wedde van 21 000 fr. Daarna zou de gouverneur een weddeverhoging tot 25 000 fr. officieel kunnen aanvragen."

Op 15 juni schreef secretaris-generaal G. Romsée evenwel aan de gouverneur a.i. *"dat het niet mogelijk is de h. Hoedt voldoening te geven inzake vergoeding die hij zou wensen als burgemeester. De kandidatuur van de h. Hoedt kan dus niet aanvaard worden."*

Op 31 juli 1942 meldde Bulckaert aan Romsée dat de veearts overtuigd bleef dat er geen wettelijke onverenigbaarheid bestaat indien de benoeming van vleeskeurder door de regering en niet door de gemeenteraad geschiedt (reglement van 23 maart 1901 op de vleeskeuring). *"Anderzijds blijkt betrokkene niet meer bereid het ambt van vleeskeurder kosteloos uit te oefenen"* aldus de gouverneur a.i. Hierop repliceerde directeur-generaal Croonenberghs op 29 augustus 1942, namens de secretaris-generaal, dat deze onderrichtingen dagtekenen *"van vóór de invoering van de thans van kracht zijnde reglementering". "Het staat onomstootbaar vast dat aan bewuste onverenigbaarheid slechts een einde zou kunnen gesteld worden bij een totale herziening van de organieke wettelijke schikkingen, die de vleeskeuring beheersen"*.

Afschrift van dit schrijven werd gestuurd aan de hh. J. Claeys, Oscar Sabbe en Valère Devos, *"met de mededeling dat bij de Oberfeldkommandantur reeds aangedrongen werd voor de instemming met de kandidatuur Germonprez."*

Inderdaad, op 12 juni 1942 had de gouverneur a.i. reeds de kandidatuur voorgedragen van Fred Germonprez, secretaris van de COO sedert 26 februari 1940, die als dusdanig ontslag zou nemen. Burgemeester Vandamme was inmiddels uit zijn ambt ontslagen en schepen Cyriel Gaelens had als dd. burgemeester ambtsverbod gekregen.

Op 30 juli 1942 was schepen Eduard Simoens tijdelijk dd. burgemeester geworden.

Op 1 september 1942 drong de gouverneur a.i. op zijn beurt aan bij de Verwaltungschef der Oberfeld-

kommandantur 570 te Gent opdat deze *"hoogdringend de kandidatuur van Alfred Germonprez welwillend zou onderzoeken... aangezien voor vele aangelegenheden, niet het minst inzake politie, een energieke en betrouwbare leiding nodig is."*

Op 10 september 1942 echter meldde G. Romsée *"zeer dringend"*, betreffende de kandidatuur van Joseph Hoedt, aan de gouverneur a.i. dat hij, na een nieuw onderzoek, de wedde verbonden aan het burgemeestersambt op 26 000 fr. had vastgesteld. *"Als hij de benoeming aanvaardt, zal de heer*

Hoedt evenwel de vleeskeuringsdienst kosteloos moeten waarnemen", zo luidde het.

Joseph Hoedt werd uiteindelijk op 18 september 1942 als burgemeester aangeduid. Hij legde de eed af op 10 oktober 1942.

Burgemeester Vandamme werd beticht.

Arrondissementscommissaris Faure nam het op voor burgemeester Vandamme t.o.v. gouverneur a.i. Michiel Bulckaert.

Gouverneur a.i. Bulckaert stuurde een boze brief naar burgemeester dr. Vandamme op 6 februari 1941 met het verwijt dat hij in de meidagen een collega dr. Georges Parsy had gecolloqueerd . In zijn verdediging van 8 februari gaf dr. Vandamme zijn commentaar.

"De oorlogsgebeurtenissen hadden een heel nadelige invloed op het zenuwstelsel van dr. Georges Parsy. In de nacht van 1 op 2 juni had hij een deur en vensters vernield in het Bischoppelijk College, waar hij onderdak had gekregen."

De principaal vreesde erge moeilijkheden. De oude moeder lag eveneens zwaar ziek te bed in het college. De principaal riep de hulp in van de bevelhebber van de rijkswacht en die vroeg de enige dokter die men konden bereiken, om dr. Parsy te verwijderen.

Het schepencollege had nl. besloten al de ouderlingen en zieken uit de stad te evacueren en naar het hospitaal van Brugge te brengen.

"Ik heb een politieagent aangeduid om deze personen te vergezellen. Nadien hebben wij vernomen dat het Brugs stadsbestuur de nodige maatregelen had getroffen om deze personen in het gesticht te Beernem onder te brengen. Later meldde ons mondeling een politie-inspecteur dezer stad dat de politieoverheid verplicht geweest was de heer Parsy tijdelijk op te sluiten in afwachting dat het schepencollege over zijn toestand had beslist. Dit zal natuurlijk niet gebeurd zijn

zonder een voorafgaandelijk geneeskundiug onderzoek. Het werd ons zelfs euvel geduid dat wij niet rechtstreeks de nodige maatregelen hadden genomen voor de opsluiting.”

Burgemeester Vandamme verklaart ook in zijn brief dat na het afreizen van dr. Parsy uit Nieuwpoort, geburen hadden vastgesteld dat vreemde personen in zijn woning waren binnengedrongen. De stadsbode had zelfs Duitse soldaten het huis zien verlaten, beladen met een zwaar pak. Notaris Deeren en de pastoor hebben dan aangedrongen om de meubelen, die nog in het huis waren, te laten wegnemen.

*“Ik heb me daar niet tegen verzet en zelfs de toelating gegeven om de inboedel tijdelijk in de kelders van het stadhuis te plaatsen.” ***

“Om de hele toedracht van de zaak te begrijpen ; alles geschiedde in het gewoel van de eerste dagen ‘na de oorlog’ . Het huis van dr. Parsy was niet het enige dat verlaten werd. 89 huizen waren gans vernield, 139 zwaar beschadigd en 800 (sic) licht beschadigd. Tussen die gevallen waren zeer belangrijke. Al die mensen kwamen bij het stadsbestuur om hulp en gedurende weken heb ik alles gedaan wat ik kon om de nood te lenigen van al onze ongelukkige medeburgers. Dit was een taak die zeer moeilijk en ondankbaar was. Ik heb echter met genoeg kunnen vaststellen dat geen enkele andere persoon, dan mijn collega dr. Parsy, het nodig heeft geoordeeld zijn misnoegdheid over mijn optreden te uiten.”

Verder noteert Vandamme, dat het geval zeer kieskeurig was (omdat het gaat om “een mijner collega’s”). Hij drong er sterk op aan dat klaarheid in deze zaak zou gebracht worden door een grondig onderzoek ter plaatse.

Arrondissementscommissaris Faure die aanvankelijk gelast werd met “het onderzoek nopens de gedragingen van dr. Vandamme, burgemeester van Nieuwpoort, in de oorlogsdagen van mei 1940” had dit onderzoek stopgezet nadat de bevoegde commissie te Brussel, die deze aangelegenheid rechtstreeks tot zich had getrokken,

dr. Vandamme had vrijgesproken. In zijn brief dd. 20 september 1941 aan de provinciegouverneur a.i. gaf de arrondissementscommissaris eveneens als zijn mening te kennen dat t.o.v. dr. Vandamme van eigenlijke ambtsverlating geen sprake kon zijn.

De gouverneur a.i. had de arrondissementscommissaris op 30 augustus 1941 ook zijn “*persoonlijk advies nopens de persoon, het karakter en het bestuurlijk optreden*” van dr. Vandamme gevraagd. In dezelfde brief van 20 september gaf Faure te kennen dat de burgemeester “*zijn ambt met bekwaamheid en toewijding vervult*”. Hij maakte wel melding van “*hevige wrijvingen*” tussen de burgemeester en o.m. brandweerbevelhebber Berquin, inzake luchtbescherming en brandweer. Toch bracht hij “*een gunstig advies*” uit t.o.v. de burgemeester.

* Uit Wulpen, waar hij burgemeester werd tijdens de bezetting.

** Dr. Parsy's huis stond achter het stadhuis.

red. G. Demerre

W. Meyers, De Belgische gemeentebesturen tijdens de tweede wereldoorlog, Brussel, 1972.

L. Schepens, De Provincieraad van West-Vlaanderen Deel II : 1921-1978, Tielt, 1979.

T. Maes, Het VNV in het bestuurlijk arrondissement Veurne 1933-1944, RUGent, 1983-1984.

J.M. Pylyser, Kustvolk in de vuurlijn. Deel 3. De Atlantik wall, Middelkerke 2003, p. 57-58, 89.

N. Wouters, Oorlogsburgemeesters 40/44. Lokaal bestuur en collaboratie in België, Tielt, 2004.

Onze-Lieve-Vrouwekerk **in Nieuwpoort 1834-1914**

(gedeeltelijk naar het artikel dat reeds verscheen in Bachten de Kupe 31e jaargang nr. 2, p. 33-42, 1989)

“Den 29 junij is aenbesteed het herstellen onzer parochie kerke welk werk aengenomen is door mijn heer Basilius Dekeuwer voor eene somme van 16 300 franken. De vierde beuk der kerk beginnen afte breeken den 16 julij uijt hoofde de kerk zeer slegt was, al te groote onderhoud vereijschte, en groot genoeg met drij beuken.”

Verder lezen wij bij Thomas De Roo jr., dat deze vierde beuk (zuidelijk van de drie) het St.-Janskoor werd verwijderd (oosten), het St.-Annakoar (westen) werd verplaatst naar de rechterbeuk oostelijk in de plaats van het St.-Jacobsaltaar, de doopvont werd van de zuidelijke muur verplaatst tot in de

Spaanse Kapel (huidige plaats van de doopvont, ooit Rozenkranskapel genoemd) en het altaar "*Maria ter nood gods*" werd gezet onder het doksaal, zuidelijk, waar "*O.L.Vrouw Onbevleete Ontvangen*" stond. Zuilen van het St. Annakoor werden gebruikt om de 'lijkdeur' te versieren, nl. de westelijke uitgang en de zuilen van het St.-Janskoor dienden voor de noordelijke uitgang. Ten oosten van de rechterbeuk werd een nieuwe sakristie gebouwd om de vroegere te vervangen ten oosten van de linkerbeuk, de zgn. 'kapittelzaal'.

Maurits Timperman komt tot enkele andere vaststellingen uit het kerkarchiefonderzoek., die misschien de kroniekschrijver ontgaan zijn.

Het ging er in 1834 zo drastisch aan toe ... en dat kon allemaal want de "*Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen*" werd slechts op 7 januari 1835 opgericht. Dit was een adviesorgaan voor het Ministerie van Binnelandse Zaken. Het zou bijna een eeuw duren vooraleer nauwkeuriger uitvoeringswetten werden afgekondigd : 5 september 1931.

Waarover wel duidelijk ongenoegen was onder de mensen van Nieuwpoort, was het verplaatsen van alle zerkstenen uit de vierde beuk tegen de zuidelijke buitenmuur.

"Alle de zarken zijn langswijs en regelmatig geleijd en de gonne van de gebrooken beuk van buiten in den muur gemetzeld, al zoo men de gegraefplaats zijnder familie niet meer kan weeten. Zeer veele borgers waeren misnoegd van de kerk aldus te zien verkleenen die zoo sterk gebouwd was. Tot preuve dat de fundeering geleege langs de vesten is gebleeven zijnde zoo hard dat de werklieden het zelve hebben verlaeten waer af ik getuigenis kan geeven als metde grond afbraek belast zijnde door de genie militair"

Eén van de belangrijkste redenen waarom in 1510 een vierde beuk werd bijgebouwd was eerder het plaatsgebrek voor de 'gildealtaren' en begraafplaatsen in de kerk. Want een bevolkingsaan groei rond die tijd tot 5 000 kommunikanten, dus volgens E. Vlietyncq wellicht 7 500 inwoners, werd afdoende als mythe doorprikt door B. De Meyer en W. Prevenier in 1977. Het getal was zeker kleiner.

Joseph Rouzée, zeker schepen van Nieuwpoort in 1792, liet omstreeks 1805 een register na van 380 grafschriften uit de O.L.Vrouwekerk van Nieuwpoort. Daarbij moet nog een 'addenda' van zes opschriften worden gevoegd terwijl K.R. Berquin er nog een tential heeft opgespoord die niet in het register voor-

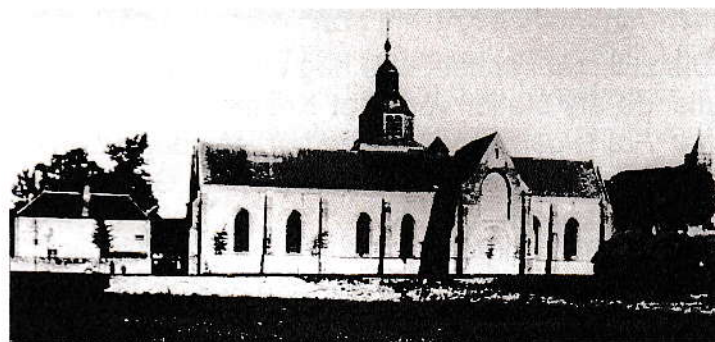
kwamen. Na afbraak van de Karmelietenkerk in 1778 en die van de Recolle(c)tten in 1797 werden veel zerkstenen uit hun vloer weggehaald en tegen de muren van de hoofdkerk geschikt, want er kwam een nieuwe vloer.

"In dezelfde maend julij, beginnen eenen nieuwen vloer of grond te leggen in onze parochiale kerk, in Baseelsche teegels, ende veele zarken van de zelve voorts koomende zijn in de muuren gemetzeld, opgedaan geweest den 27 7bris"

In zwierige taal en zeer beknopt beschrijft Amand Meyne over heel kort bestek wat hij dacht van "*La grande Eglise*" :

vert. "*... ze is eerder merkwaardig door haar grootte dan wel haar constructie; in ieder geval de sierlijkheid van de pilaren, hun onderlinge afstand en hun hoogte maakt dat de kerk zeer helder oogt zodat men in één oogopslag de gehele kerk ziet. Het is een van de oudste gothische kerken van het land; zij is bijna evengroot als de grootste kathedralen in Vlaanderen. Dit bedehuis bevat enkele kunstvoorwerpen die een bezoek overwaard zijn ..."*

Wanneer wij de vroegste foto's van de kerk vergelijken met het beeld van na de restauratie rond de eeuwwisseling, valt het meteen op aan de zuidzijde, hoe de kruisbeuk een blind venster had. Het vieringstorentje stond er weggekijnd en de vensters bij de oostelijke koren hadden de enkelvoudige vorm als de andere. Er waren geen hoektorentjes bij elke kopgevelhoek.

GROTE RESTAURATIE

De kerk werd geklasseerd als monument 1e klas, om de betalingen eenvoudiger (!) te maken: dit op aanraden van architect A. Van Assche uit Gent. In 1895 werden de eerste plannen gemaakt en goedgekeurd. Het provinciebestuur bracht later nog enkele wijzigingen aan.

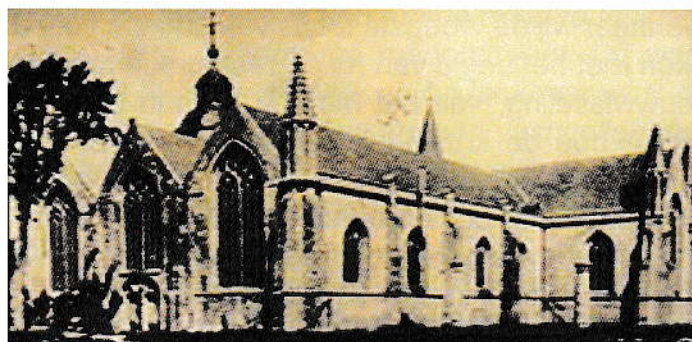
Op 25 februari 1900 ging de openbare aanbesteding door. De architecten August Van Assche en Jacques Vinck uit Veurne hadden een bestek van 104 349,10 fr. en de annemer Catrysse uit Perwijze stak in met het bedrag van 92 585,96fr.

Het werk begon op 17 april 1900 en na 989 dagen werd voor een totale kost van meer dan 200 000 fr. afgewerkt, nieuwe brandvensters inbegrepen. Deze betaling was verdeeld als volgt: de Staat 1/3, de Provincie 1/3, de Gemeente 1/6 en de pastoor Busschaert 1/6.

De jaarwedde van een pastoor was toen 1 700 fr., een ha grond kostte in de streek toen 3 000 fr. En het dagloon van een arbeider was omtrent 2 fr. Wij kunnen rederlijkerwijs aannemen dat pastoor Augustijn Busschaert zeer betrouwbare details toevertrouwde aan zijn L.M.E. (Liber Memorialis Ecclesia).

In de zuidelijke muur, werd het metselwerk grondig aangepast met 'nieuwe' vensteropeningen, want na de afbraak in 1835 had men de zuilenrij moeten dichtmetsen. Dat metselwerk was te zien op foto's van vóór de restauratie.

Een herdenkingszuil mét kapiteel werd opgericht in 1909 tot waar de vierde beuk reikte en een halve eeuw geleden waren nog sporen te zien van een inschrift met Willem De Roo burgemeester en Augustijn Busschaert pastoor.

Die zuil met kapiteel was nog intact tot in 1917 en diende als statief voor het Kristuskrus temidden het 'Frans gelegenheidskerkhof'. Vandaag zien wij intussen hoe zij zeer gehavend uit de Grote Oorlog is gekomen.

In het L.M.E. lezen we de samenstelling van de 'Kerkraad' toen : voorzitter Jan Snauwaert, secretaris Camiel Pattyn, schatbewaarder Medard Demolder en leden Henri Kempynck en Charles Van Houcke, Jan De houck, timmerman, had toezicht op de werkzaamheden.

De nieuwe glasramen werden gefinancierd door giften van begoede katholieke families. Ze werden uitgewerkt door 'glasschilders' als Joseph Casier en de gebroeders Arthur en Camille Wybo. Tijdens de werkzaamheden werden de blinde gevels van de kopgevels wel helemaal opengewerkt tot hogere en bredere ramen, terwijl de zijvensters aan de oostelijke koren dit keer in paren per travee

werden gewijzigd.

Rondom het koor van O.L.Vrouw van het Schapulier (noordoost) waren de glasramen geschonken door Isabella Vandewaeter, haar zus Geneveva echtgenote August Kempynck en mevrouw Allewaert-Kempynck.

Rondom het koor van St.-Anna (zuidoost) waren de schenkingen namens pastoor Busschaert, zijn broer Cyriel deken in Tielt, hun ouders en de onderpastoor Carolus Van Baeckel. Het zuidelijke koor "Nood Gods" – zoals dit overbekend was voor Nieuwpoort – had ramen die werden uitgevoerd door de Wybo's in opdracht van de familie De Roo : Willem en broer Aleczander met hun vader Louis. De zijramen waren repectievelijk van Camiel Pattyn-Bruneel Helena en weduwe Henri Kempynck-Gesquiere Leonie.

Gedurende 1903 zijn er blijkbaar nog allerlei werkzaamheden, want pastoor Busschaert noteert als einde 30 november 1903. Er is de wissel van de onderpastoors en op 27 april 1907 overlijdt pastoor Busschaert.

Hij wordt opgevolgd door Julius Vermeulen, komende van de parochie St.-Walburga uit Veurne. Enkele plannen werden afgelast voor een tijd zoals de bouw van een nieuwe pastorie en een parochiezaal. Maar ook het gemeentebestuur had veel initiatief aan de dag gelegd de laatste jaren. Jozef Viérin en Henri Carbon kregen in 1906 opdracht van het schepoencollege een heel nieuw urbanisatieplan te ontwerpen voor Nieuwpoort. Carbon woonde tot 1911 te Nieuwpoort en was zwager van Viérin uit Brugge.

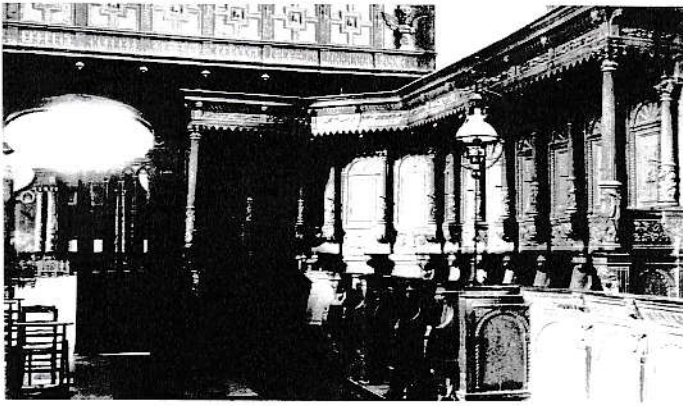
Na de katholieke overwinning bij de verkiezingen van 1907 werd in 1908 een periode afgesloten in Nieuwpoort waar het gemeentebestuur zich intens met de economie, de vastgoedsector en het katholieke leven had verweven. Willem De Roo stierf op 1 november 1908.

AANKLEDING VAN DE KERK

In 1909 plaatst men in de kerk gaslantaarns. De ijzeren buizen met gasbekkens kostten 1 200 fr. En werden nadien met koperen armen gemonteerd aan 165 fr; 't stuk. Er waren er 30. Architect Carbon tekende de ornamenten en Michel D'hondt uit Brugge stond in voor het houtsnijwerk. Een totaal bedrag van 4 825 fr. Dit werd betaald door de pastoor met geld uit omhalingen "voor 't versieren van de kerk".

De sacristie was oud en versleten geraakt en moest helemaal hersteld en omgebouwd worden. Archi-

tect Jacques Vinck uit Veurne stond hiervoor in en Debusschere uit Roeselare was de annemer.

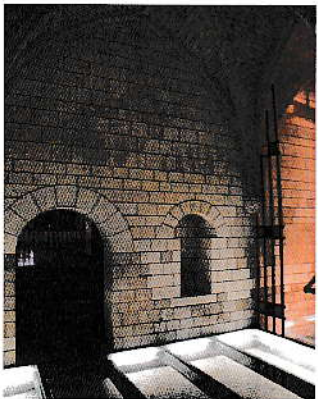

De werken gingen van maart 1909 tot oktober. Er kwam een muur tussen de zuidmuur van de kerk en de sacristie, een koer, een regenput, een koolhok en bergplaats voor ladders, stovebuizen, planten en sierpotten en om tapijten uit te slaan. De kerkfabriek betaalde 6 857,46 fr. en de andere helft werd verdeeld tussen het Stadsbestuur, de Provincie en het Ministerie van Justitie.

De sacristie van vóór 1834, of 'Kapittelzaal' omwille van het kruisgewelf, moest ook hersteld worden. Dezelfde architect en aannemer voerden dat uit voor 5 963,78 fr. met dezelfde verdeling als voor de kerk.

Tijdens de werkzaamheden werden twee muurschilderijen ontdekt die men gewoon zo gelaten heeft. De roodkleurige steen van de vloer vond men niet meer. Het "*Koninklijk Berek van Praalgebouwen*" (sic) eiste dat de vloer werd bedekt met verniste gebakken plaveien, zoals ontdekt waren in de ondergrond te Wenduine.

[Hier ligt de oorsprong van de mozaïekvloer ónder de glazen vloer van de schatkamer nu !]

In 1910 werden meubelen gemaakt door Louis Demeyer in neo-gothische stijl. Ze werden betaald door de pastoor, zonder tussenkomst van de Kerkfabriek.

Intussen was gebleken dat de afwatering te wensen overliet rondom de kerk. Er werden rioleringsbuizen gelegd en het terrein naar het zuiden toe, werd geëffend en beplant met bomen en sierstruiken door

de firma Demuynck van Eernegem. Er kwam een haag en ijzerdraad eveneens in 1910.

Op 11 maart 1911 werd een nieuwe kruisweg ingewijd door E.P. Gerardus Scheurs van de Minderbroeders uit Diksmuide. Deze kruisweg was nog door pastoor Busschaert besteld. Het betrof een kopie van die uit Antwerpen van baron Henri Leys, uitgevoerd door Vinck en Heiderickx. Drie dagen voor zijn dood kreeg pastoor Busschaert de eerste statie te zien, uitgevoerd door Edmond Verlaet. Degraer, kunstschilder uit Brugge, zou de andere schilderijen leveren aan 500 fr. per stuk. Met auteursrecht en kader errond werd dat 700 fr. De schenkers kregen hun naam op de achterzijde.

Gedurende dat jaar kwamen nog beelden in de kerk zoals dat van de H. Anna, H. Godelieve, H. Gerardus met Kindeke Jezus en St.-Antonius van Padua.

In april 1912 had men te kampen met een hardnekkige schimmël op de muren tussen de zuiderbeuk en de middenbeuk. "*Merulius Lacrimans*" noemde de zwam.

Op de moerpilaren onder de viering (westelijk) werden de muurschilderijen van Keizelr Karel met isabella van Portugal en Filips de Schone met Johanna van Aragon gerestaureerd door Arthur Wybo uit Brussel voor 700 fr.

Met pinksteren 1913 werd de nieuwe communiebank uit ijzer en koper ingehuldigd, eigenlijk besteld voor St.-Walburga te Veurne. Het ontwerp was van Huib Hoste uit Brugge en gegoten door kopergieter Geeraert uit Gent. Men vond hem te licht en wou er een met pilaartjes zoals het koor (te Veurne) en de milde schenker (mevr. D.C.) betaalde een nieuwe en liet het aan Nieuwpoort ... Pastoor Vermeulen's vroegere milde parochiaan telde er 2x 6 000 fr. voor neer [huidige index x 120].

"*Spijtig*", schrijft pastoor Vermeulen in het L.M.E., "*dat een deel er niet kan geplaatst worden ...*"

Met de St.- Janskermis van 1913 werd het oud beeld van St.-Anna herschilderd door Arthur Wybo en geplaatst op een voetstuk gemaakt door Michel D'hondt naar een tekening van Jozef Viérin, beide uit Brugge. In oktober werd het laatste grote brandvenster van het middenkoor van Ladon uit Gent geplaatst.

Oorspronkelijk was die spitsboog onderaan halfdicht, want er stond een altaar voor met een retabel bovenop.

Er was de ellenlange discussie om het raam helemaal open te werken en een compositie te ontwerpen, terwijl dan het retabel weg moest ... Het

ministerie van justitie (verantwoordelijk voor kerkelijke aangelegenheden) en het ministerie van landbouw (ook verantwoordelijk voor Schone Kunsten) geraakte het niet eens met de adviezen van de K.C.M. (Koninklijke Commissie voor Monumenten). Ook het kerkbestuur [Kerkefabriek sic.] en de plaatselijke pastoor hadden zo hun zeg ...

In 1905 werd uiteindelijk beslist de vensteropening helemaal open te werken. Aannemer Catryse uit Pervijze kweet zich van die taak. Gust Ladon kreeg de opdracht voor een brandglasraam en werkte zijn ontwerp af in 1907.

De totale prijs voor dat glasraam werd in 1908 bij het kerkbestuur aangeboden : 15 750 fr.

Ladon ontving half oktober 1913 zijn voorschot, of 45%. Men was blij dat de subsidie was toegekend in november 1913. Oef ! Op 11 februari 1914 werd het nieuwe reuze glasraam geplaatst. Net in augustus 1914 had men het aandeel van de provincie ontvangen.

Intussen weet iedereen wat er dan met die vernieuwde kerk en haar glasramen gebeurd is ...!?

Doordat Ladon in Gent woonde en België "bezet" was ... betaalde de schatbewaarder van het kerkbestuur Theophiel Dobbelaere maar in augustus 1919 het resterende bedrag uit : 55% .

"Zoals het een goede huisvader betaamd" had men dat geld intussen tendele interest doen opbrengen met 3000 fr. aandelen van de buurtspoorwegen.

(Dit zou een hoofdstuk kunnen zijn in een eventuele monografie over de O.L.Vrouwekerk van Nieuwpoort)

red. G. Demerre

T. De Roo jr., Beschrijving der Stad ende Haven van Nieuport ... BdK, nr. 10, 1966.

H. Stynen, Het Verwoeste gewest 15/18, Mission Dhuisque, Brugge, 1985.

B. De Meyer & W. Prevenier, De bevolking van Nieuwpoort in de 14de en 15de eeuw, Gent, 1977.

K.R. Berquin, Het een en het ander over de grafzerken in de O.L.Vrouwekerk te Nieuwpoort, BdK, 3e jg, nr. 6., 1961.

R. Beaucourt de Noortvelde, Nieuport, Documents Historiques dl. II, Oostende, 1904.

A. Meynne, Histoire de la ville de Nieuport, Brugge, 1876.

M. Messiaen, Nieuwpoort in oude prentkaarten, deel 2, Zaltbommel, 1982.

Liber Memorialis Ecclesia B.M.V. Neoporti, 1890.
C. Wybo, Nieuport ancien et moderne, Brugge, 1904.

G. Demerre, Les petites vicaires te Nieuwpoort, BdK, 29e jg, nr. 5., 1987 ; Nieuwpoortse Archiefkrant jg. 5 nr. 2, Verdwenen patrimonium.

Patrimonium

De voormalige gevangenis

De gevangenis, in de volksmond "*Hotel van Tom-belle*" genoemd naar een toenmalige politiemann, stond in de Langestraat 48 te Nieuwpoort (schuin over het voormalige gerechtsgebouw). Het pand werd vernield tijdens WO I en in de jaren '20 in zijn bijna oorspronkelijke staat heropgebouwd. Oude postkaarten verwijzen nog naar tekenen van de 16de -eeuwse Vlaamse architectuurstijl. (bakstenen structuur met trapgevels, grote kelderdeur en met ijzeren spijlen afgeschermdde ramen). Mensen weten te vertellen dat er in de kelders, vóór de verbouwingen, nog celdeuren te zien waren en dat er op de zolder twee grote kooien stonden voorzien van grendels en sloten. Een klein kijkgat gaf een flauw lichtje. Dit alles zou verwijzen naar een bouwwerk, een '*sekere huysinghen ende edificien van vangenisse*', dat toen onder het beheer stond van de amman-burggraaf Marcus Antonius de Preud'homme d'Hailly. Hij moest de bewaker aanstellen en het gebouw van de gevangenis onderhouden. Als vergoeding ontving hij hiervoor een deel van de rechterlijke boeten en van financiële processen. Daar zat Janneke de Deyster (Jeanne Panne, de heks van Nieuwpoort) begin mei 1650 tijdens de procesprocedure, voor de torturen, met haar scherprechters o.m. Mr. Andries uit Brugge, alvorens overgebracht te worden naar het Marktplaatsplein waar de brandstapel haar wachtte.

Bij verbouwingen van het pand werd enkel de voorgevel van dit gebouw in een nagenoeg oorspronkelijke staat gelaten.

In oktober 2007 is uitvoerig gesproken over de verkoop en de afbraak met het oog op nieuwbouw met appartementen van een pand dat de moeite waard is om aandacht te krijgen. Verscheidene inwoners van Nieuwpoort waren toen verwonderd en geschokt dat dit huis, dat nochtans een paar maanden voordien prachtig gerenoveerd werd, zou moeten verdwijnen. Het pand was het enig bestaande bewijs dat verees naar het feit dat Nieuwpoort een burggraafschap was.

Op 14 september 2009 werd een lijst “*waardevol bouwkundig erfgoed*” officieel en op 25 september 2009 verscheen die in het BS. De Gevangenissen (Langestraat) stond niet op de lijst

De vroegste plannen van het pand waar de voormalige gevangenissen in vervat zat, deden het ergste vermoeden. Maar in april 2010 vernam men van voormalige burgemeester ir. Roland Crabbe (+) dat de gevel toch afgebroken wordt, en vervangen ‘moet’ worden door een “*neo-Vlaamse renaissance*” gevel. Op die manier was een stuk materiële geschiedenis gered (sic).

Het college van burgemeester en schepenen heeft in 2013 een adviescommissie opgericht die het college adviseerde welke gebouwen met waardevolle gevels in het stadscentrum in aanmerking zouden kunnen komen om te behouden.

Het genoemde pand, de voormalige gevangenissen, werd in die lijst niet opgenomen.

De lijst van ‘*te behouden gevels/gebouwen*’ werd opgemaakt in mei 2013 door François Brouwers, gezworen landmeter expert en door architect Bart Lens en Lieve Donck-Tytgat, deskundigen uit de adviescommissie.

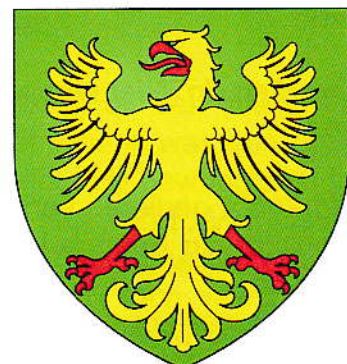
Iets uitzonderlijks waarop geen enkele stad in Vlaanderen aanspraak kan maken is het feit dat de titel van de voormalige burggraven van Nieuwpoort (vicomtes de Nieuport) tot de familie de Preud’homme d’Hailly de Nieuport (°1961) toebehoort en nog steeds door de afstammelingen gevoerd wordt. In Nederland (Breda) woont het “*hoofd van de familie*” Hans Marald de Preud’homme d’Hailly burggraaf de Nieuport.

Burggraafschap

In het graafschap Vlaanderen werd de Karolingische onderverdeling in gouwen reeds vanaf de 11de eeuw vervangen door een opsplitsing in kasselrijen (Latijn: castellania), in oorsprong middeleeuwse kantons, met als centrum een grafelijk

kasteel. Aan het hoofd ervan stond aanvankelijk een burggraaf of kastelein (Latijn: castellanus), gekozen uit de lokale adel, die als plaatselijke vertegenwoordiger van de graaf instond voor zijn functie in erleen, terwijl de burcht en het grondgebied aan de graaf bleven. De status van burggraaf als vazal van de graaf komt duidelijker tot uiting in zijn Franse titel ‘*vicomte*’ (Latijn: vicecomes), wat letterlijk ‘ondergraaf’ betekent. Hij werd bijgestaan door een schepencollege dat naast de bestuurlijke ook de rechterlijke bevoegdheid bezat. Het burggraafschap (Latijn: prefectura) was de leen van een burggraaf. De drager van de titel van burggraaf (Latijn: praefectus, castellanus of burggravius) vervulde vanaf de vroege middeleeuwen een militaire bestuursfunctie voor een leenheer en was in rang grofweg vergelijkbaar met een hooggeplaatste bevelhebber van een garnizoen. Hij of zij (burggravin) zetelde op een burcht of een ander soort vesting, waarvan de naam werd afgeleid. De functie van burggraaf verwerd langzamerhand tot een erfelijke functie, waarna de titel betekenis verloor. In de 12de eeuw hadden enkele van deze adellijke burggraven toch genoeg macht verworven om de graaf de voet dwars te zetten; ze werden omstreeks 1200 systematisch vervangen door burgerlijke ambtenaren, de baljuws. Deze werden door de graaf betaald en waren dus veel betrouwbaarder.

In België komen onder de Belgische adellijke families nog wel burggraven voor. Ze zijn met ongeveer 450 titeldragers. Voorbeelden zijn hierbij de families de Lantsheere, du Bus de Warnaffe of Pouillet. De andere titels werden normaliter niet meer door Koning Albert II verleend (uitzondering voor de familie d’Udekem d’Acoz). Verder kan men in België, wegens ‘bijzondere verdienste’, in de adeldom worden opgenomen. Hierbij wordt de titel ‘*burggraaf*’ (in rangorde tussen die van graaf en baron) gezien als hoogste mogelijke benoeming. Voorbeelden hiervan zijn Dirk Frimout en Frank De Winne.

Wapenschild familie

de Preud’homme d’Hailly de Nieuport

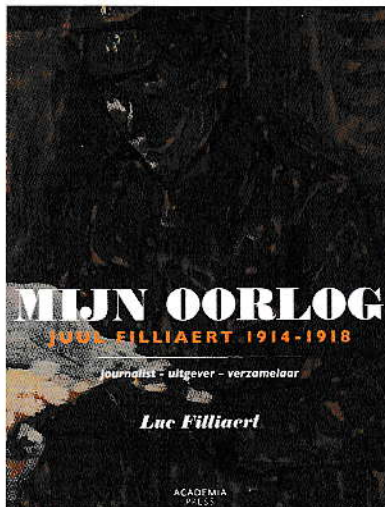
De Preud'homme d'Hailly is de naam van een zeer oud, riddermatig geslacht uit de buurt van Lille in Noord-Frankrijk. Het adellijk geslacht werd in 1816 door de Nederlandse koning erkend maar bleef de Belgische nationaliteit behouden. De titel kwam in de familie toen Charles de Croÿ hem verkocht aan de weduwe van Jean de Preud'homme (Antoinette Grenet) in 1601, wier zoon Jean-Baptiste de Preud'homme d'Hailly burggraaf van Nieuwpoort werd.

F. Lox

Bibliografie

In het Westfront te Nieuwpoort gaat een tijdelijke tentoonstelling door over de activiteiten van Juul Filliaert tijdens de oorlog 1914-1918 als journalist, uitgever en verzamelaar. Zijn kleinzoon Luc Filliaert is er curator van en gaf bij Academia Press een boek uit. Hij putte uit zijn gekoesterde archief en de kunstverzameling die in de loop der jaren is vergaard.

Geen enkel aspect van de geschiedenis en de heemkunde te Nieuwpoort is hem ontgaan. In het culturele leven te Nieuwpoort was Juul Filliaert niet weg te denken gedurende een halve eeuw.

Kan besteld worden o.m. via info@westfront.be voor 24,99 Euro.

“Beeldhouwwerken in Nieuwpoort op openbare plaatsen”

Al een hele tijd kon u genieten van deze catalogus op de website van Etienne Heyde – www.zone-nieuwpoort.be

Vanaf nu kan u dit naslagwerk met een mooie verzameling van het kunsterfgoed in onze stad in je eigen bibliotheek zetten en consulteren.

Geef een seintje voor een bestelling (0476/42 96 57 – friede.lox@telenet.be) en stort € 18 op re-

keningnummer BE06 2800 7588 1622 van Friede Lox.

Vermeld naam en adres zodat deze catalogus u bezorgd kan worden.

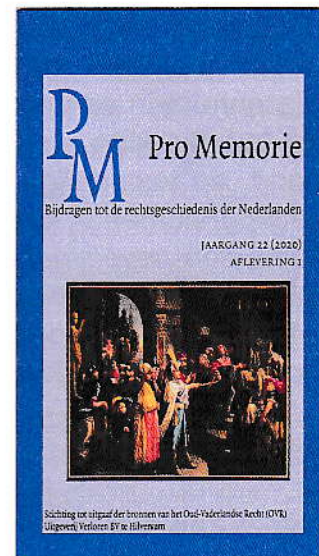
CORRECTIE

Freddy Beun liet in onze archiefkrant van juli 2016 reeds een artikel verschijnen over “*Le Commandeur de Nieuport (1746-1827)*”.

Door een nalatigheid heb ik dezelfde tekst nog eens afgedrukt in het nummer van juli 2020, maar dan onterecht onder de naam van Friede Lox.

Raf Verstegen, prof.em. KUL, publiceerde een historisch geduid essays over het Gerechtstafereel dat momenteel hangt in de O.L.V. kerk te Nieuwpoort. Het verscheen in jaargang 22 afl. 1 (2020) in Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden.

‘Het oordeel van Cambyses’ van Vigor Boucquet’ 18 p.

Colofon

Redactieadres:

Vrienden van het Patrimonium

p/a P. Deswartelaan 69–102

8620 Nieuwpoort

Verantwoordelijke uitgever G. Demerre

Canadalaan 61 - 8620 Nieuwpoort

